

ІСТОРІЯ МІСТ І СІЛ

УДК 94(477)

Петро Пиріг, Юрій Конопля

З ІСТОРІЇ ЗЕМЛЕВОЛОДІННЯ СЕЛА КАРПИЛІВКИ*

У дослідженні мовою документів висвітлюються маловідомі моменти історії землеволодіння села Карпилівки на Козелещині (входило до складу Остерського повіту) в XVII столітті.

Ключові слова: *Карпилівка, землеволодіння, монастирі, Кирилівський монастир, Братський монастир, гетьмани, XVII століття.*

Великий вплив на життя та формування релігійної свідомості й світогляду мешканців Остерщини (в тому числі й села Карпилівки) мала Києво-Печерська лавра [1]. Важливе значення в цьому плані мали також інші православні монастирі. Саме вони були провідниками православної віри, «глибоко заціплювали в народ християнську віру та основи чесного життя... були головними сіячами духовної культури в Україні», в результаті чого «стали міцною підвалиною, на якій добре зростало православ'я в Україні» [2]. Особливо актуальним це було в період, коли українські землі перебували під владою Речі Посполитої й великих збитків православ'ю завдавали католики та уніати [3].

Монастирі були також важливими осередками господарської діяльності, пов'язаної насамперед із землеробством. У зв'язку з цим вони мали власні землі, на яких вирощувались всілякі сільськогосподарські культури, закладались сади, виноградники тощо. На них працювали монахи. А часто в ролі робітників на цих землях виступали прочани, які залишалися тут і навчалися кращій землеробської культури [4]. Виготовлена продукція слугувала передусім для задоволення власних потреб, а частина її продавалась, що свідчило про втягування монастирських господарств у систему ринкових відносин. За свідченням історичних джерел, монастирі постійно прагнули до розширення своїх земельних володінь.

Великими землевласниками були київські монастирі. Серед них – Кирилівський. Заснували його, до речі, чернігівські князі Ольговичі в період їхньої боротьби за київський престол. Фундатором монастиря був князь Всеволод. Існує думка, що це відбулось у 1140 р. Втім, питання про точну дату заснування обителі досі є дискусійним [5].

5 березня 1624 р. Кирилівський монастир заволодів Карпилівкою, яку тогочасні документи зафіксували як прикордонне київське місто [6]. У його власність переходили й карпилівські ґрунти. А в 1635 р. польський король Владислав IV (1632-1648 рр.) надав монастирським монахам привілей на мостове в маєтності Карпилівка.

Богдан Хмельницький (1648-1657 рр.) чітко усвідомлював і розумів, яке неперевершене значення мають православні монастирі у справі збереження та примноження завоювань і надбань Визвольної війни українського народу як у соціально-економічній, так і духовній та політичній сферах. Тож він щедро підтверджував права монастирів на землеволодіння, надавав їм нові маєтності. Ця практика набула згодом широкого поширення і в політиці інших українських гетьманів.

© Пиріг Петро Володимирович – доктор історичних наук, професор.

© Конопля Юрій Михайлович – краєзнавець.

Звільняючи мешканців Карпилівки від повинностей, Хмельницький залишав повинності на користь Кирилівського монастиря, про що засвідчує поданий нижче універсал гетьмана.

1656, жовтня 18 (28). Чигирин. – Універсал Богдана Хмельницького про звільнення карпилівців і плосколівців від усіх повинностей, крім повинностей на користь Київського Кирилівського монастиря

Богданъ Хмелницкий, гетманъ Войск его царского пресветлого вел[ичества] Запорозких.

Ознаймуемъ симъ писаніемъ нашимъ, кому о томъ ведати належить, а меновите старшини и черне Войскъ его цар[ского] прес[ветлого] велич[ества] Запорозких и иним всякого стану и кондиции людемъ, ижъ супликовали до нас карпиловци и плосколесци до монастира Кирилского здавна належачие, же лубо они до мерских тяжаровъ не належат, але тилко самому монастиреви повинност звиклюю отдават повинни, а предце не слушне майстрату киевское, яко и инние люде до становиск подвод і инних тяжаров потягают. Прето тилно напминаем и сурово розказуем, абы майстратъ и инние всякие преложоние киевские од карпиловцовъ и плосколесцов жадной повинности не витягали ане подводами и становисками не правовали, але абы тилко повинност монастирскую полнили под сроким караніемъ.

Данъ в Чигирине, дня 18 октоврия 1656.

Богданъ Хмелницкий, рука власна.

У копії дописані слова: «У подленного листу печать приложона гетмана Богдана Хмелницкого» [7].

У 1615 р. Київське братство (виникло наприкінці XVI ст.) заснувало при Богоявленській церкві Братський монастир [8]. Доленосною для нього стала воля Галшки (Анни, Єлизавети) Гулевичівни – інтелігентної, освіченої й духовно багатой жінки, яка пожертвувала свою спадщину на розквіт рідного Києва та Братського монастиря. У дар останньому 15 жовтня 1615 р. вона передала земельну маєтність з двором і будівлями, а також всіма прибутками. У цьому ж році завдяки Галшці було зведено школу, з якої згодом виникла Києво-Могилянська колегія, а пізніше – Київська академія, що стала першим в Україні вищим навчальним закладом, аналогічним тогочасним західноєвропейським університетам. Слід зазначити, що Галшка вчинила так свідомо, всупереч волі родичів, які бажали, щоб вона залишила свою спадщину дітям. Цей її вчинок по праву вважається справжнім громадянським подвигом, на який здатні далеко не всі. На той час Галшка досягла зрілого віку, їй виповнилось 40 років. А померла вона в 70 років далеченько від рідного міста, в Луцьку, куди переїхала невідомо з яких причин [9].

Поступово земельні володіння Братського монастиря розширювались. Богдан Хмельницький передав йому маєтності, передусім село Мостище, що належали домініканам. Зазначимо, що останні з'явилися у Києві як місіонери у 1216 р. У 1288 р. вони заснували на Оболоні костюл і монастир, що в результаті нападу татар 1482 р. загинув у вогні пожежі, але невдовзі був відновлений, названий на честь Святого Миколая і в 1495 р. уже згадувався як діючий. У кінці XVII ст. його було перетворено на православну церкву святих Петра і Павла. Протягом 1934-1938 рр. знищений [10].

Про надання дізнаємося з наступного універсалу:

1651, січня 11 (21). Чигирин. – Універсал Богдана Хмельницького про передачу Київському Богоявленському Братському монастиреві села Мостище, що раніше належало київським домініканцям

Богданъ Хмелницкий, гетманъ з Войском Запорозкимъ.

Поневажъ всемогущою своєю рукою десного Богъ и створитель неба и земли сподобыл мне неприятелей и гонителей восточной православной церкви, матки нашей, ляхов з Украины в Полицу далеко прознати, старане маю пильное около благолея церкви божих и монастыревъ для размноженя хвали Божой, а яко иннымъ многимъ церквамъ и монастырамъ для поправи и виживленя придавалем маєтности лятицкие и млыны, такъ монастиреве Богоявленскому Брацкому Киевскому доминеканские

маєтності, а особливе село, назване Мостица, над речкою Ирпинемъ и над речкою Которомъ, зо всема принадлежньми кгрунтами, полями, сеножатми, борами, лєсами и всеми млынами и пожитками подаемъ въ владзу и спокойное уживане.

Данъ въ Чигирине 11-го дня іануарія року 1651.

Богданъ Хмелницкий, рука власная [11].

Згодом послідували інші надання.

1656, січня 9 (19). Чигирин. – Універсал Богдана Хмельницького про надання Київському Братському монастиреві сіл Ксавери, Мухойди, Плисецьке, Черногородка і Сарновичі, Обиходи і Базар

Богданъ Хмелницкий, гетманъ зъ Войскомъ его царского величества Запорожским.

Всьемъ взобець и кождому зсобна, кому бы о том ведати належало, меновите: паномъ полковникомъ, асауломъ, сотникомъ, атаманомъ и всему товариству Войскъ его царьского величества Запорожскихъ, также вшелякое кондициі людем, кому бы толко сее наше писане показано було, доносимъ до ведомосты, ижъ видячи ми монастыръ Братский Киевский при недостатку требуючи отъ нас поратунку, в которомъ щоденне за нас и всее Войско Запорожское отъдасться хвала Божия, пустилисьмо на виживенне и на поратунко церкви Божой братии монастыря вишьменованного Братского Киевского Ксаверов, що ксендзъ Елецъ держалъ и на Полесе маєтностъ Мухоеди, также и села подъ Фастовомъ езуитскіе, которіе передъ тимъ езуити держалы, то естъ Плисецькое, Черногородку, Сарновичи, Обиходи и Базар зо всеми пожитками, ставами, млинами, сеножатми и иншими енералетер доходами и принадлежностями, такъ яко и перед тимъ подьданиі поаинности звикли били отъбуваты, хотечи мети, аби и теперъ не иначе велєбному в Богу отцу Лазареву Барановичеву, ректорови монастыря Братского Киевского и всей братии того жъ монастыря, албо кого там зошлетъ з служъ монастырскихъ, кромъ жадного спротивення на се всехъ, опрочъ козаков, которые завше до войска ходитъ звикли, тую жъ повинностъ и послушенство отдавали. А ежели би хто, поважаючи легце сей нашъ уневерсалъ, послушнимъ битъ не хотель и подданства не отдавал, таковых ми отъ отца ректора и братий помененого монастыря зосланнымъ сурово карат позволяемъ, а инших и бунти вицинающих панови полковникове нашему киевскому бы на горло карать розказуем, не чинечи иначе.

Данъ з Чигирина, дня 9 генваря 1656.

Богдан Хмелницкий, рука власна [12].

На основі двох універсалів Богдана Хмельницького Братський монастир отримав важливий на той час привілей – дозвіл на сичення меду.

1655, червня 18 (28). Хотів. – Універсал Богдана Хмельницького про дозвіл капітулі Київського братського монастиря ситити мед на свята

Богдан Хмелницкий, гетман з Войском его царского вел[ичества] Запорожским.

Ознаймуємо тым листомъ нашымъ всимъ взобець, кому о том ведат належит, ижъ позовилисьмо велєбному господину отцу игумену и всей капитуле монастыря Братского Киевского канунов двоухъ съчєне, такъ и иншьмъ святичникомъ киевскихъ церквей, то ест канунъ крещеньский и воздвиженьский, которіе кануны не болей, толко такъ, яко и киевские святиченики сътят, мають бытъ съчєны. На што для болшое веры и памєти тот нашъ листъ менованымъ отцомъ братскимъ при подписе руки нашею з печатью войсковою даємо.

Деялося в Хотове, дня 18 июня 1655.

Богданъ Хмелницкий, рука власна.

На звороті: На съчєне канонувъ Богдана Хмелницкого 1655 [13].

1656, січня 9 (19), Чигирин. – Універсал Богдана Хмельницького про дозвіл Київському Братському монастиреві ситити мед

Богдан Хмелницкий, гетман з Войском его царского величества Запорожским.

Ознаймуемъ симъ писанемъ нашымъ всемъ взобець и кождому зсобна, кому о том

ведать належит, иж нашъ уневер[сал] показанъ будетъ вшеякое кондиции людемъ, иж выдѣчи мы манастыр Братський Киевский через тые заверухи военные зпустошалый и зубожалый, на который славное памяти Сагайдачный накладал, а хотячи то мете, абы тепер який-колвекъ поратунокъ могль быть, позволилисмо братии для пожитку якого-кольвекъ мед ситит, в чом такъ арендаре тамошныя, яко и жаденъ, абы перешкодою не були и того не збороняль, сурово росказуем.

Дат з Чигирина, дня 9 генваря 1656 р.

Богданъ Хмельницкий, рука власна.

На звороті: На ситине меду уневерсаль од его милости пана гетьмана Богдана Хмельницкого 1656 [14].

Подальше розширення володінь Братського монастиря пов'язане з гетьманом Іваном Самойловичем (1672–1687 рр.), який надав йому «местечко Моровск зо всеми принадлежностями и приходами» [15], а згодом «в замену Моровска с принадлежностями, маетност давнюю шляхецкую Проскурнинскую, названую Карпиловку, з присюлками, Лутавою, Выповзовом и Косачовкою, и зо всеми до Карпиловки давними принадлежностями, то ест з сеножатми, полями, огородами, волоками на пахане збожа, и полуволоками, до того з озерами и отчинами» [16].

Підтвердження цих володінь монастир отримав на основі універсалу гетьмана Івана Мазепи (1687–1709 рр.) та листа київського полковника Костянтина Солонини, який подаємо нижче:

Превелебный в Богу, моце отче игумен братский Киевский, мой велце ласкавый отче и приятелю. По росказанию ясновельможного его милости добродеея пана гетьмана, в листе его панском до мене выраженном, отдаю вашей превелебности до Карпиловки 2 присюлки Косачовку и Лутаву, а Выползов заставуем к месту (т. е. до Остра). А коли Господь Бог дастъ здоровье, можем мы и лучише до того святого вашего месца найти маетности, при том яко здоровою вашу превелебность оглядати зичу, так его ж святым полецаю мене молитвам. Вашей превелебности всего добра зычливый приятель Константин Солонина, войска их царского пресв. велич. Запор. Киевс.

З Козелеца. Октоврия 1 дня, року 1687 [17].

1687, жовтня 1. – Козелець. Лист київського полковника Костянтина Солонини до ректора Київського колегіуму Феодосія Гугуревича про передачу Братському монастиреві сіл Косачівки та Лутави

Превелебный в Богу моце отче игумен Братский Киевский мой велце ласкавый отче и приятелю.

По расказанию ясне велможного Его милости добродеея пана гетьмана (в) листе его панском до мене вираженом. Отдаю вашей превелебности до Карпиловки два присюлка Косачовку и Лутаву, а Выповзов заставуем к месту; а коли Господь и Бог даетъ здоровье, можем мы и лутише до того святого вашего месца найти маетности при том, яко здорового вашу превелебност оглядати зычу, так егож святым полецаю его молитвам.

Вашей превелебности всего добра жычливый приятель Константиий Солонина, полковник Войска Их Царского Пресветлого Величества Запорозского киевски.

З Козелеца октябрия 1 дня року 1687.

На обороте написано:

Превелебному в Богу его милости господину отцу Феодосію Кзугуревичу ректору и игуменове монастыря Братскаго Киевского моему велце ласкавому отцу и приятелеве подати [18].

Різними шляхами значні земельні угіддя потрапляли до рук козацької старшини. Остерський сотник Трохим Підтереба насильницьким способом заволодів Карпилівкою з присілками Лутавою, Виповзовом і Косачівкою. Наприкінці 1688 р. Генеральний військовий суд відсудив їх на користь Братського монастиря. Останній став також власником островів Медведків і Железняк.

1688, грудня 10. – Київ. Випис із книг Генерального військового суду з присудженням Братському монастирю ґрунтів, які були в незаконному володінні у Трохима Підтереби

Випис з книг Енерального суду, Войска Их Царского Пресветлого Величества Запорозкого.

Року тисяча шістьсот осмьдесят осмого місяця декабрия десятого дня.

Перед нами от року ясне велможного его милости пана Іоанна Мазепы, гетмана войск Их Царского Пресветлого Величества Запорозских, зослаными в полк Киевский на розсужене межи розными особами, заводьных акцій, Михайлом Вуяхевичом, судиею войсковым енеральным, Іваном Ломиковским, Андреем Василевичом, писаром судов войсковых, Григорием Карповичом, и Василием Гуминским, при бытности пана Константия Двигровича Солонины полковника киевского, пана Івана Быковича, войта, и килка особ бурмистров майстрату Киевского, на разсужене нижей менованое справы засельми, постановивъшися персоналитер превелебный в Богу господин отец Феодосий Кзукгуревич, ректор и ігумен монастыря Братского Киевского, с притомностью превелебного в Богу господина отца Іоасафа Кроковского, префекта, и велебного отца Гавриила Ждановича, намесника, именем всее еже о Христе братии помененого монастыря Братского, пропонували жалобу свою перед судом нашим, на пана Отрофима Подтереба, обывателя острицкого, и бывшого сотника тамошнего, в таковый способ: иж що недавних часов бывший гетман пан Іван Самойлович, за рейментарство своею всею Малою Росиею, надал на монастир иж помененный Братский, в замену Моровска с приналежностями, маетност давнюю шляхецкую Проскуринскую, названую Карпиловку, с присюлками, Лутавою, Выповзовом и Косачовкою, и зо всеми до Карпиловки давними приналежностями, то ест з сеножатми, полями, огородами, волоками на пахане збожжа, и полуволоками, до того з озерами и отчинами; тебы пан Отрофим Подтереба, всеми тьми около Карпиловки найдуючимися и около вышьписанных присюлков кзрунтами, сеножатми, полями, волоками и всякими угоди неведомо яким правом завладевши, а меновите бывши сотником острицким без правне позабравши, монастыреви ведлуг данины вечистое бывшого пана гетмана, з тьх всех кзрунтов не уступует. А що болия сего року все озера их монастырские поотнимал, и кзвалтом у людей, з монастыря посланых, и озеро тягнучих, половину рыбы надаремне взял, до того овса коп пятдосят под час так рочное замешанины взял. В присюлку Лутаве, поля, сеножати, отчины, остров Железник, незнат яким способом под себе подьгорнул; тамъ же поля поораны кзвалтом посеял и забрал збожже; над то остров Медведков власный монастырский сило моцю отобрал, и траву на стирт чотыри; нападиши и у людей косы поодобравши, в свое стирты скидал; к тому на реце Лутавце, неналежне греблю учинивъши и млын побудовавъши, все пожитки монастырские и людские себе отнял. Такъже луг увес при футоре своем, собе на пожиток обнял, и людем сего року поотнимал огороды. О чом всем на пана Подтереба, яко супликовали отец ректор з братиею, до ясне велможного, ныне щасливе пануючого, его милости пана гетмана Войск Их Царского Пресветлого Величества Запорозских, так и тепер перед судом енеральным, жалобу оного, взвышьмененный текст предложивъши, просил, абы пан Подтереба, яко неналежне диспонуций панскими тьми Проскуринскими добрами, боли оных не уживал, а им поводом, яко ведлуг права и слуиности самое призвойтым господаром, все тьми кзрунта в Карпиловце належные, з своего владеня отдавши, от сего часу абы ни до чего не интересовался: втых зас своих кривдах далших, просили з пана Подтеребы, як суд уважит справедливости святое. Позванный пан Отрофим Подтереба оборону свою противно акторов, превелебного отца ректора з братиею, вносил: иж чим одноколвек з кзрунтов, около Карпиловки, и вышьреченных присюлков, найдуючихся, так сеножатей, яко поль, волок, и приволочков, владеет, тебы небезправне, але за купчими так отца его небожчика Якова Подтеребы, яко и его самого записами. И зараз презентовал купчое право, служачое отцу его, на куплене у Яненка, бывшого полковника киевского, поля и части сеножати Проскуринское селицкое. Потом презентовал немало купчих записов, на некоторые з межи сеножатей, полуволочков и инших кзрунтов, лежащих около Карпиловки и тьх присюлков. А на якие сеножати и

кгрунта купленные не показавал купчих листов, теды твердил, иж що за малые гроши куповал; на то, не сподеваючи на себе такое турбащи, не брал от продавцов жадных листов; и тое себе люб без записов стилое купли, мел довести карпиловскими ж старинными людьми, которые, мовит, як скажут, на том и перестать готов естем. Доклада же притом: иж едно поле, и сеножати некоторые шляхецкие, в заставе мает от певное особы и обещался того своим довести реестром. А на одну сеножатъ Мишковскую есть у опеце у его, пана Подтеребы, дедич. Взглядом зась забраня половины рыбы от людей монастырских озеро тягнучих, и забраня овса; до того взглядом посеяня на поле и забраня збожа, и в покошеню сена, пан Подтереба вносил реч: иж больше шкоды от монастыра он утерпел. А так внесши перед судом пан Отрофим Подтереба свою оборону, просил, абы при записях своих купчих, ведлуг права посполитого, без нарушеня был захован, и що мает за власные свои гроши покупленные лежачие добра, абы того неналежне отец ректор у его убогого товарища войскового не отнимал, и тым ему не чинил кривды. Суд нынешней войсковой Енералный, з присиденем майстрату Киевского, по вношеных пред себе от сторон ободвух, контрверсиях, уважаючи первой надане на монастыр Братский Карпиловки з принадлежностями бывшего пана гетмана, и того наданя нынешнего ясне велможного его милости пана гетмана, рейментарское потвержене; где слушне мусят быт до Карпиловки, и до тых присюлков належачие кгрунта, прилучены монастыреви в диспонуване, але тут суд, уважаючи купно кгрунтов за власные гроши, пана Подтеребины, оного ведлуг слушных записов, от продавцов даных, и на суде презентованых не кассует; толко взглядом панских шляхецких добр, з межи яких поле и часть сеножати Проскуринское отец пана Подтеребов купил у Яненка, тогды полковником киевским будущого, и шляхецкими кгрунтами заведуючого за коп тридцать, узнает суд и наказует, абы отцеве братские, поневаж панским Проскуринским добрам, то есть Карпиловце и присюлкам предъреченым по наданю бывшего пана гетмана дедичами зосталис, тое купленое поле и часть сеножати чрез отца позваного, у его за тые гроши, то есть за тридцать коп откупили, и вечне обладали. А на якие наши кгрунта, на поля, на сеножати и на волокы, купленные за гроши у розных особ, показавал записы купчие пан Подтереба; при тых кгрунтовных своих добрах без нарушеня зоставал мает на вечные часы. На якие зас кгрунта не показывал записов купчих и не мает, тых всех уступити и подати на монастыр повинен. До того, що здавался на сведки карпиловские жители; теды же они от суду нынешнего пытаны, под сумленем будучи, не признали; и тых кгрунтов именно Щикилского и Сорокушинского повинен монастыреви уступити. Еще ж же мел реестром довести заставы поле Ходосеевского з сеножатми, и купил лугу при футоре обнятого, купчим записом, того если доведет перед высланными нашими судовыми товарищами, притом будет и зоставати, а если нет, то тые ж наши высланные, уванчивши, подадут в диспонуване, кому слушна. А тое подане нижей под сим нашим декретом мают написати. Тут еще суд наказует пану Подтеребе, абы до озер найменшого не имел дела, которые все при монастыреви вечне мают зоставати. Такъже поля у Лутаве, якое неслушне засевал, з сеножатми, отчинами, и з островом Железником абы уступил и вперед в оные не втручалъся. А з сена, на острове Медведовском збраного, абы вернул на монастыр две стирты, и до самого того острова от сего часу абы не имел жадное потребности. Що теж тот же пан Подтереба млын построил на речце Лутавце своим коштом, а ему то не належит, уважилимо, абы отец ректор кошт пану Подтеребе за тот млын, як много тые ж наши высланные учинят таксы и ошацуют правдивым шацунком, заплатил, а тот млын, отобравши, монастыреви от тол привлащал пожиток. Тотеды все як суд наш войсковый Енералный уважил (приказавши, наконец, и забраные през пану Подтеребу у людей огороды на монастыр привернути), абы в своем валіоре, зоставало, повторе сим декретом нашим отвержаем, который як точилъся, и принял свой конец, так и есть за роскладанем нашим судовым, про памет в книги судов войсковых Енералных записан. А з книг и тот выпис под печатью судовою, и при подписе власных рук наших, потребующей стороне, превелебному отцу ректору с братиею ест выдан. Писан в Кивее.

Михайло Вуяхевич, судия Войска Их Царского Пресветлого Величества Запорозского енералный з козаками при той справе будучими.

М. П.

Иван Ломаковскій

М. П.

Андрей Васильевич писар судов. войсковый генералны.

М. П.

Григорій Карпович.

Вазулу Нумінску рукою [19].

Власністю Братського монастиря став також Карпилівський млин на річці Лутаві, куплений ним у Трофима Підтереба за 100 золотих [20].

Дещо пізніше Підтереба в письмовій формі відмовлявся від будь-яких претензій на цей млин.

**1690, серпня 11. – Батурин. Підписка Трофима Підтереби
Братському монастирю із зобов'язанням не мати претензій
на Карпилівський млин, що на річці Лутаві**

Я, нижей подписанный, чиню ведомо сим моим писанем тепер и на потомные часы, ижем млин на реце Лутаваце под селом Карпиловкою будучий, власним моим коштом построеный, а судом енералным присуженый отцом Братским Киевским, за которий по млин от ясневелможного Его милости пана Ивана Стефановича Мазепи, гетмана, добродяча моего, отобравши певной сумми золотих сто, вечне оного млина зрекаю, и сам себе жсону и потомки отдаляю, а отец ректор з братиею волен есть тим млином владети вечными часы, не узнаючи ни откого жадное перешикоди, а не турбацци. Нащо для лепшое певности даю сию мою добровольную квитаницю с подписом руки, писал в Батурине року 1690 месяца августа 11 дня.

Трофим Подтереба.

А тот квит от уряду меского батуринского при подписе и меня Лукьяна Филоновича войта, Самуїла Григориевича бормистра, под печатю мескою и с подписом руки писарское есть выдан.

Левко Климович, писар меский батуринский.

М. П. [21].

Монастир мав також млини на річці Остер. У 1688 р. І. Мазепа підтверджував його права на млини та віддавав частину військову з млином, що стояв на Шидловській греблі [22].

У 1691 р. гетьман підтвердив за Братським монастирем усі його маєтності з пожалуванням села Виповзів, через яке пролягав шлях у «вольныя Острианские пущи».

**1691, серпня 4. – Батурин. Універсал гетьмана І. Мазепи з підтвердженням за
Братським монастирем усіх його маєтностей з пожалуванням села Виповзова
Пресветлейших и Державнейших Великих Государей, Их Царского Пресветлого Ве-
личества обоих сторон Днепра Войска Запорозского гетман Иван Мазепа.**

Их же Царского Пресветлого Величества Войска Запорозского паном полковником киевскому и нежинскому зо всею их полковою старшиною, сотником, атаманом, зо всем товариством, войтом и всем посполитим, в тих полках найдуючимься обывателем, и кому колвек о том ведати належало б, ознаймуем. Иж просили нас, гетмана, пречестный отец Пахомій Подлузкий, игумен и ректор монастыра Братского Киевского, зо всею тамошнею братиею, абысмо им уневерсалом нашим потвердили все их маєтности, млыны и розные кгрунта: которимы оны перед сим владели, и тепер в своем держанню оние меют, тедеи мы яко по милости Великих Государей наших. Их Царского Пресветлого Величества, маем в своей моци утвержати и устроувати всякие в Малой Россие порядки, и кому доводится, тому ведлуг слушности, наданне чинити всяких добр, з респекту нашего: так по прошению помененного отца ректора и всеи его братие в слушной речи до нас занесенной, ствержаем сим уневерсалом, все их

монастырские добра: меновите селце, называемое Позняки, над Днепром лежащее, монастыру от небожчика преосвященного в Богу Петра Могилы, митрополита киевского, за всеми до него принадлежностями, надале. А в нижнем городе Киеве лежащие поля розные, от певных подобных особ, и от того ж небожчика Могилы, митрополита киевского, к их монастыру Братскому, приданные: на которые оны, слушное право маючи, по все часы владели и тепер владеют ими; село в уезде Острянском Карпиловку, с селцами двома, Косачовкою и Лутавою, за всеми до них належными крзунтами, то есть полями, сеножатми, лесами, борами, озерами и всякими угодами. В Нежинском за полку, а Ивангороде фолварок с лесами, сеножатми, полями, и всеми до него принадлежностями, как ся в себе мают. А под городом Остром, на реце Остре, греблю целую за всеми на ней стоящими млынами, и с них походящими пожитками. Да там же в Острицком уезде вновь надаем селце, называемое Выповзов, за всеми до него давни належными крзунтами, полями, сеножатми, лесами и озерами, для воспартия недостатков того Братского монастыря киевского, позволяючи с него всякие пожитки привлацати и звычайную повинност от тяглых людей мети. За чим, ведаючи о таковой нашей воле, абы нехто с старшини войсковою и мескою, не важился помененному отцу ректору за всею братшею в тих звышвыраженных монастырских добрах, и в приисканю с них всяких пожитков жадной наименьшой трудности и перешкоды чинити, пилно варуем войты зась помененных сел с тяглыми людми (опроч козаков, заслужоных и всегда войска пилнующих), жебы належитое послушенство и повинности отдавали: пилно приказуем.

Дан в Батурине августа 4 дня року 1691.

Звышменованный гетман рукою власною.

М.П. [23].

Окремим універсалом І. Мазепа підтвердив право монастиря на володіння Карпилівською пуцею.

1693, червня 15. – Батурин. Універсал гетьмана І. Мазепи, що стверджував право Братського монастиря на володіння Карпилівською пуцею

Их Царского Пресветлого Величества Войска Запорозского гетман Іоан Мазепа.

Их же Царского Пресветлого Величества Войска Запорозского пану полковникови киевскому, старшине полковой, сотником, атаманом с товариством, войтом, с посполством и кождому, кому колвек о том ведати належит, сим нашим ознаймуем писанем. [Бывшие...] тут у нас, отцеви законники, монастыра Братского [...] Прекладали нам же их монастырским лесам, около села Карпиловки, и сел Косачевки, и Выповзна, маетности их стоячим, великие деются шкоды от околичных жителей, так безпощадку их пустошат, о чом просили нашего рейментарского заступления. Зачим приказуем пилно сим нашим универсалом, абы жаден с старшини черне, и из посполитих людей в ти леси вежджати и вневце их пустошити не важился, а хтобы захотел себе в той пуци на потребу дворовую якого способного дерева вирубати, таковой повинен наше законников монастыра Брацкого просити позволения, якого они ему не отмовят [если] слушное быти окажется.

Дан в Батурине, іюня 15 року 1693.

Звышменованный гетман рукою власною.

М.П.

На обороте рукописи стоит: *Uniwersal Hetmanski na Obrone puszczy Korpylouskiey: 1693 [24].*

Право Києво-Братського монастиря на володіння Карпилівкою з «приселками» Косачівкою, Выповзовом і Лутавою з урочищами у 1694 р. підтвердили жалуваною грамотою царі Іван та Петро Олексійовичі. Цікаво, що документ дозволяв «братским инокам в ... вотчины своей в местечке Карпиловке торги и ярмонки по всему хотению завести и уставить» [25].

Божией милостию мы Пресветлейшие и Державнейшие Великие Государи Цари и Великие Князи, Иоанн Алексеевич, Петр Алексеевич всеа Великие и Малые и Белье России Самодержцы...

Пожаловали Богомольца Нашего, Богоявленского братского Монастыря Игумена и Ректора Иоасафа Кроковского, з братиею, а ... велели ему дать сию Нашу Великих Государей Нашего Царского Величества жалованную грамоту, того братского Монастыря на вотчины... на местечко Карпиловку с тремя приселками, Косачовкою, Лутавою и Выползовом, с всеми полями, лесами и озерами, и с иными угодии, которые издавна к тому местечку и приселкам належат; да на земли Проскуринские, Сорукушинские, Щикгельские, Ходеевские и Бубликовские; да на остров Железняк и Медведов Млын, и на мельницу, купленную, на речке Лутавце стоящую; да на купленные дворовые места пустые в месте Острей с строением; да на мельницы на речке Острей на гребле прозываемой Кудикавке стоящая, с людьми при ней живущими тяглыми; да на берег Десны реки от Карпиловки будучей, и на перевоз; ... в прошлом 7201 (1693) году к Нам Великим Государям к Нашему Царскому Величеству писал Преосвященный Варлаам Ясинский Митрополит Киевский и Галицкий и Малыя России и доносил Нам ... челобитье того Братского Монастыря Игумена и Ректора Иоасафа Кроковского с братиею, чтоб Мы пожаловали его, велели ему того монастыря на вотчины в подтверждение дать Нашу Великих Государей Нашего Царского Величества жалованную грамоту; да к Нам же о том же писал подданный наш Войска Запорожского обеих сторон Днепра Гетман Иван Степанович Мазепа, с тем же Вышепомянутым Игуменом Иоасафом. А в крепостях данных на вотчины Братскому Монастырю, каковый объявил у приказе Малыя России вышепомянутой Игуменом Иоасафом, написано:

В купчей, данной от Иванковского казака Федора Волохова братского Монастыря Игумену Феодосию Гугуревичу, 1686 году – что продал он, Феодор, ему, игумену, мельницу о 2-х жерновах на реке Острей. А взял он у него за ту мельницу 200 золотых польских...

В выписи из книг Генерального Суда войска Запорожского, какову дали Генер. Судьи братскому Монастырю 1688 г.: – дали они Гугуревичу Ректору и Игумену Монастыря брат. Киевс. вновь вотчины, от бывшего гетмана Ивана Самойловича данные в замену Миуровска с приселками, Лутаву, Выползов, Косачовку с полями, сенокосами и с отчинами, с огородами и с островами Железняком и Медведковым, и с лесами, и с лугами, и со всякими принадлежностями которыми насильно владел сотник Острианский Трофим Подтереба; да мельницу на р. Лутаве, у того ж сотника Подтереби купленную за 100 злотых польских.

Да того ж году в листу гетмана И. Самойловича Игумену брат. Мон. к Ф. Гугуревичу написано: – писал он, гетман Киевскому полковнику, приказывая, чтоб он в село Лутаве во владение хуторца никакой им помешки не чинил; и той хутор, со всеми к нему лежащими угодии, с полями, ему Игумену отдал, – и они б Игумен и братия тем хутором и со всеми угодии с полями, владели по прежней его Гетманской даче и по нынешнему подтверждению.

А в листу подданного Нашего войска Запорожского обеих сторон Днепра, Гет. И. С. Мазепы, 1693 году написано: что по Нашей милости имеет он Гетман, Наш Царского Величества Указ устраивать в Малой России всякие порядки и по прошению вышепомянутого Игумена с братиею укрепляет он, сим своим листом, Братского монастыря вотчины, а именно: местечко Карпиловка с двумя приселками, Косачовкою и Лутавою, от бывшего Гетмана данные, и третьим Выползовым вновь от него гетмана данным со всеми землями, полями, сенокосами, Борами, лесами и озерами, именно: Вырищем, Кровою, Ямою, Плотищем, Черною Плавлею, Солонецкою, Речищем Секиркою, Плотищем, Клиточным [26], Лопуховатым, Медведковым, Грушовым, Комаровым, Лынком, Семчем, Холинским, Избитским и Сторухою, и иными угодьями, которые издавна к тому местечку и приселкам належали; а особно земли Проскуринские, Сорукушинские, Щикгельские, Ходеевские и Бубликовские також и остров Железняк, Медведков, Млын и мельница там же под Карпиловкой на речке Лутавце стоящей, у Трофима Подтеребы купленной и дворовые пустые места, в месте Острей, с строением, у Ивана, у Кондрата Руденка и Павла Редкого купленные; тут же и мельницы на реке Острей, на гребле прозываемой Кудиковской, и людей при ней живущих тяглых в послушании отдает, оприч козаков, которые в вышепомянутых местечках и в приселках и при мельницах живут и имеют сохранены быть при своих казацких вольностях; так-

же и берег реки Десны от Карпиловки будучей, где к перевозу приставать пристойит в пожиток при них отцах братских оставляет... и добы никто из старшины и черни не держал упомянутому Ректору Игумену со всею братиею в тех вышеименованных маестностях, и всяких с ним пожитках, никакой наименьшей помешки и трудности чинити, да им же братским инокам в вышепомянутой вотчины своей в местечке Карпиловке торги и ярмонки по всему хотению завести и уставить... а для в'ящего утверждения Нашого Царского Величества Милости и для вечного владения теми вотчинами помянутому Игумену и Ректору Иоасафу с братиею, сию... грамоту утвердить Нашею печатью повелели.

Писана ся в граде Москве лета от создания мира 7207 (1694) месяца генваря 11 дня.

(М.П.) [27].

1704, лютого 10. – Батурин. Універсал гетьмана І. Мазепи, що забороняє остерським міщанам спустошувати Карпилівську пуцу

Его Царского Пресветлого Величества Войска Запорожского гетман и кавалер Іоан Мазепа.

Всем обще, кому бы о том ведать належало, а особливе: пану сотникове острицкому за всеми тамошними урядовими съм нашим уневерсалом ознаймуем. Иж превелебный в Богу отец Гедеон Одарский, игумен и ректор монастыра Братского Киевского, прекладал нам, гетманове, же многие з розних мест и сел люде, а бардзей з города Остра в пуци монастыра Братского Карпиловской, так давними висоце поважними монаршими грамотами, яко и тепер внов з указу Великого Государя нашого Его Царского Пресветлого Величества выданую грамотою стверженой, рубанем деревне на будинки, и на иншие домовіе потреби значное чинят спустошене; и просил нас в сей мере о защите и оборону. Мы теды, гетман, чуючи такое тих неуважних людей самоволіе, же они важатся в пуци, так полномощными крепостями стверженной и наданной монастыреве Братскому Киевскому, явний утиск и обиду чинити, яко оное сурово ганим, так рейментарско варуем и приказуем, абы нехто з людей остерских и посторонных старших и менших боли от сего часу пререченой пуци, они явним, они потаемним рубанем деревне на жадніе свои потреби не отважился спустошити. А если бы которій и над сей наш заказ поважился в пуци той без воле и ведома законников Братских деревню на будинки, албо якіе домашніе обпалки рубати, теди такового позволяем грабити забирати, и у суду належатого с той з него справедливости искати, з которого в люди абы била належитая неотволочная чинена управа и повторе съмъ же уневерсалом нашим варуем и приказуем.

Дан в Батурине февреля 10 року 1704.

Звышменований гетман рука власна.

М. П. [28].

*Дослідження підготовлено за благодійної підтримки юридичної компанії «ЮР-КОН» (м. Чернігів).

1. Остер и Остерский уезд. – Чернигов, 1863. – С. 82–83.
2. Огієнко Іван (Митрополит Іларіон). Українська церква за час Руїни (1657–1687) / Упорядник, автор передмови Микола Тимошик. – К., 2006. – С. 228. (Далі: Українська церква...).
3. Див., напр.: Огієнко Іван (Митрополит Іларіон). Богдан Хмельницький / Упорядник, автор передмови і коментарів Микола Тимошик. – К., 2004. – С. 169–195.
4. Огієнко Іван (Митрополит Іларіон). Українська церква... – С. 232.
5. Див.: Кілессо Т. С. Кирилівський монастир. – К.: ТЕХНІКА, 1999. – С. 5, 9. Марголіна І., Ульяновський В. Київська обитель Святого Кирила. – К.: Либідь, 2005. – С. 39.
6. На початку XVII століття нею володів київський шляхтич Василь Ходика. (Див.: Гузій В. Містечко Карпилівка // Опис землі Козелецької (Науково-популярне дослідження з минувшини рідного краю) / Під редакцією В. М. Гузія, А. Г. Пенського. – К.: Вид-во «Брама», 2011. – С. 306.

7. Універсали Богдана Хмельницького. 1648–1657. – К.: Видавничий дім «Альтернативи», 1998. – С. 214. (Далі: Універсали Богдана Хмельницького...).
8. Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР. – К.: Будівельник, 1983. – Т. 1. – С. 17.
9. Компан О. С. Не забудьмо Галшкун! // Історик Олена Компан: Матеріали до біографії / Упорядник Ярослав Компан. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – С. 391.
- Кілессо Т. С. Братський Богоявленський монастир і Києво-Могилянська академія. – К.: ТЕХНІКА, 2002. – С. 5.
10. Див.: Універсали Богдана Хмельницького... – С. 325.
11. Там само. – С. 116.
12. Там само. – С. 176–177.
13. Там само. – С. 171.
14. Там само. – С. 176.
15. Див.: Бузун О. Історія Остерщини (нариси історії) / Ред. О. В. Ткаченко. – Чернігів: Вид. журн. «Сіверянський літопис», 1998. – С. 107.
16. Доба гетьмана Івана Мазепи в документах / Упорядник Сергій Павленко. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – С. 413. (Далі: Доба гетьмана Івана Мазепи...).
17. Див.: Бузун О. Вказ. праця. – С. 107–108.
18. Приложения // Мухин Н. Киево-Братский училищный монастырь. Исторический очерк. – К., 1893. – С. 369–370 (Далі: Приложения...).
- Доба гетьмана Івана Мазепи... – С. 284.
19. Приложения... – С. 363–368.
- Доба гетьмана Івана Мазепи... – С. 413–415.
20. Див.: Бузун О. Вказ. праця. – С. 109.
- Гузій В. Вказ. праця. – С. 307.
21. Приложения... – С. 368–369.
- Доба гетьмана Івана Мазепи... – С. 296.
22. Див.: Бузун О. Вказ. праця. – С. 68.
23. Приложения... – С. 370–372.
- Доба гетьмана Івана Мазепи... – С. 41–42.
24. Приложения... – С. 379.
- Доба гетьмана Івана Мазепи... – С. 49.
25. Див.: Бузун О. Вказ. праця. – С. 110.
26. Назва озера (як і саме воно) збереглася до сьогодні. (Павленко О. Мікротопоніми Чернігово-Сіверщини. – Чернігів, 2013. – С. 70).
27. Памятники, изданные Временной комиссией для разбора древних актов. – К., 1846. – Т. 2. – С. 286.
- Бузун О. Вказ. праця. – С. 108–110.
28. Приложения... – С. 381–382.
- Доба гетьмана Івана Мазепи... – С. 94.

В исследовании языком документов освещаются малоизвестные моменты истории землевладения села Карпиловка Козелецкого края (входило в состав Остерского уезда) в XVII веке.

Ключевые слова: Карпиловка, землевладение, монастыри, Кирилловский монастырь, Братский монастырь, гетманы, XVII столетие.

This research is about landowning in Karpyliwka village, Kozelets region, in 17th century. Bratsky and Kyryliwsky monasteries owned the village and lands around it. This information we have found in historical sources, first of all, – in Universals issued by Ukrainian hetmans.

Keywords: Karpyliwka, landowning, monastery, Bratsky monastery, Kyryliwsky monastery, hetman, 17th century.